

WIJKBESCHRIJVING CONCORDIABUURT

Louwrens Hacquebord
Rita Overbeek

INHOUD

1. INLEIDING
2. ONTWIKKELINGEN TOT 1914
3. ONTWIKKELING VAN DE WIJK 1914-1940
  - 3.1. Algemeen
  - 3.2. Woningbouw
    - De Radijsstraat
    - Woningbouwvereniging Concordia
    - De Studentenbuurt
    - De jaren '30
4. ONTWIKKELINGEN NA 1945
5. GEBIEDEN MET BIJZONDERE (STEDEBOUWKUNDIGE) WAARDEN

LITERATUUR

1. INLEIDING

De Concordiabuurt is een woonwijk in het noordwesten van de stad, die haar naam ontleent aan een complex dat door de Rooms Katholieke woningbouwvereniging Concordia gebouwd werd. De wijk wordt in het zuidoosten begrensd door de spoorlijn naar Delfzijl, in het zuidwesten door de Bessemoerstraat en in het noorden door de Noorder Begraafplaats, een stukje Moesstraat en de Kastanjelaan.

Sinds de tweede helft van de achttiende eeuw bevonden zich in het gebied woningen van koemelkers en moeskers.

Langs de weg van Groningen naar Adorp (de huidige Moesstraat) bevonden zich huizen met daarachter diepe, langgerekte moestuinen. De naamgeving van enkele straten herinnert hier nog aan. De ligging op het uiteinde van de Hondsrug zorgde voor een natuurlijke afwatering.

De wat lager gelegen gebieden ten zuidwesten van de (huidige) Bessemoerstraat werden door 'koemelkers' gebruikt als weiland.

In 1827 werd op het uiterste puntje van de Hondsrug de Noorder-begraafplaats aangelegd. De spoorlijn richting Delfzijl kwam in 1884 tot stand.

Afgezien van de boerderijen van de koemelkers en moeskers, vond pas vanaf 1914 woningbouw in het gebied plaats, eerst ten zuidwesten van de Moesstraat, vanaf 1924 ook ten noordoosten daarvan. De meeste woningen werden door woningbouwverenigingen gebouwd.

Na de Tweede Wereldoorlog veranderde er aanvankelijk weinig. De aanleg van de wijken Selwerd en De Paddepoel echter maakte van de Concordiabuurt een soort vooroorlogse enclave binnen de grootschalige, naoorlogse uitbreidingen.

De Concordiabuurt grenst in het zuidoosten aan de Noorderplantsoenbuurt en vormt in feite een meer planmatige voortzetting van de eerdere ontwikkeling aan weerszijden van de Moesstraat (zie "Wijkbeschrijving Noorderplantsoenbuurt"). De opgehoogde spoorlijn vormt vooral een visuele barrière tussen beide buurten. De buurt vormt de enige vooroorlogse uitbreiding in het gebied ten noordwesten van de spoorlijn en ligt ingeklemd tussen twee naoorlogse uitbreidingswijken, Selwerd en De Paddepoel.

2. ONTWIKKELINGEN TOT 1914

De Concordiabuurt is ontstaan op het uiteinde van de Hondsrug, een zandrug die gevormd werd als gevolg van een landijsstuwung. Het hoogteverschil met het omliggende gebied is hier veel minder duidelijk dan bijvoorbeeld in de Oosterpoortwijk (zie "Wijkbeschrijving Oosterpoort") doordat als gevolg van de zeespiegelstijging in de loop van de eeuwen aan weerszijden van de rug zeeklei is afgezet.

Het riviertje de A liep, komend van af de (huidige) Kerklaan, met een wijde boog eerst naar het westen en vervolgens terug naar het oosten om via de noordkant van de (huidige) Israëliische Begraafplaats naar het noorden af te buigen. Langs

dit riviertje en op de zandrug vestigden zich al bij het begin van de jaartelling landbouwers. De lager gelegen gebieden werden echter pas definitief geschikt voor bewoning na de aanleg van zeeverende dijken vanaf ongeveer het jaar 1000. De Moesstraat maakte onderdeel uit van de weg van Groningen, via Selwerd, naar Adorp. Deze weg bestond in ieder geval sinds het midden van de zestiende eeuw.

Bij de grote stadsuitbreiding aan het begin van de zeventiende eeuw (zie "Wijkbeschrijving Centrum" en de algemene Stadsbeschrijving) kwamen de moestuinen, die direkt ten noorden van de oude vestinggracht lagen, binnen de nieuwe vesting te liggen. In de daarop volgende jaren werden de moeskers gedwongen hun activiteiten te verplaatsen. Buiten de nieuwe Boteringepoort, aan weerszijden van de huidige Moesstraat, werden nieuwe moestuinen aangelegd. Al snel verschenen hier ook huisjes, ondanks het algehele bebouwingsverbod voor het gebied buiten de poorten.

De eerste kadasterkaart (ca. 1827; zie figuur 2) toont duidelijk de diepe, langgerekte moestuinen achter de woningen aan de Moesstraat. De kavels ten westen van deze weg werden aan de achterkant ontsloten door een steegje, de Bessemoersteeg. Hieruit ontstond later de Bessemoerstraat (en aan de andere kant van het spoor de Veldstraat; zie "Wijkbeschrijving Noorderplantsoenbuurt").

Deze kaart toont ook een weg evenwijdig aan de Bessemoersteeg, de Kerklaan. De lager gelegen gronden aan weerskanten hiervan werden door koemelkers als weidegrond gebruikt. Tussen de Bessemoersteeg en de Kerklaan bevonden zich kleine, blokvormige kavels. Ten westen van de Kerklaan waren de kavels een stuk groter.

Nadat in 1826 bijna 10% van de inwoners van Groningen aan een epidemie was gestorven, werd besloten dat er niet meer binnen de vesting begraven mocht worden. Een jaar later kwam de Noorderbegraafplaats tot stand. Het noordelijk deel hiervan werd toegewezen aan de Joden in de stad (de Israëlitische Begraafplaats). Rondom de begraafplaatsen, die duidelijk buiten de toenmalige bebouwde kom werden aangelegd, werd een wandelpad aangelegd, dat aansloot op de Bessemoersteeg.

In 1834 werd op een strook grond die door een aantal oudstudenten aan de gemeente was geschonken het Studentenpad aangelegd. Dit pad begon direkt buiten de vesting (zie "Wijkbeschrijving Noorderplantsoenbuurt") en volgde het tracé van de huidige Studentenlaan en het Sleedoornpad.

Aanvankelijk woonden in het gebied hoofdzakelijk moeskers. De koemelkers bleven in het algemeen binnen de wallen wonen. Vanaf ongeveer 1850 nam het aantal koemelkers buiten de vesting echter toe.

Tot na de eeuwwisseling bleef het gebied landelijk van karakter. De bebouwing bleef beperkt tot een strook langs de Moesstraat en enkele losse boerderijen aan de Kerklaan. De enige bedrijvigheid werd gevormd door een in 1871 aan de (Verlengde) Kerklaan gebouwde lakstokerij. Aan het begin van de twintigste

eeuw werd achter het Noorderstation, evenwijdig aan het Studentenpad een landbouwproeftuin aangelegd.

Met de aanleg van de spoorlijn naar Delfzijl in 1884 werd de noordelijke grens van de stad voor de eerstvolgende decennia vastgelegd. Werd het gebied ten zuiden van deze spoorlijn vrij snel volgebouwd (zie "Wijkbeschrijving Noorderplantsoenbuurt"), het zou tot 1914 duren voordat ook ten noorden ervan straten aangelegd en bebouwd werden.

3. ONTWIKKELING VAN DE WIJK 1914-1940

3.1. Algemeen

De Concordiabuurt werd voor het grootste deel door woningbouwverenigingen gebouwd. De eerste aanzet tot bebouwing van het gebied kwam echter van particuliere zijde.

De invulling van het gebied ten zuidwesten van de Moesstraat geschiedde deels volgens het Algemene Uitbreidingsplan van J.A. Mulock Houwer uit 1906 (zie de algemene stadsbeschrijving). Voor het deel tussen de Moesstraat en het Studentenpad werd de invulling geheel anders dan het plan aangaf.

De aanleg van straten was onderdeel van woningbouwplannen. In de woningcomplexen werden hier en daar ook winkels opgenomen. Voor het overige was er geen sprake van aparte voorzieningen voor de buurt.

3.2. Woningbouw

De Radijsstraat

De eerste straat die ten noorden van de spoorlijn werd aangelegd, was de Radijsstraat. Het initiatief hiertoe kwam van de gebroeders Chr. en P. Keiser. Zij bouwden in 1914-1915 aan de noordkant van deze straat een woonblok met 46 beneden- en bovenwoningen.

De straat werd evenwijdig aan de kavelrichting aangelegd, overeenkomstig het Uitbreidingsplan van Mulock Houwer (zie figuur 3). Ook aan de wens van het gemeentebestuur om in het noorden van de stad vooral voor de minder goeuden te bouwen, werd door de gebroeders Keiser voldaan.

Het bouwblok telt twee bouwlagen met kap, heeft een rechte rooilijn en een vlakke gevel.

Aan de zuidkant van de Radijsstraat werden in 1920 door woningbouwvereniging "Patrimonium" 82 beneden- en bovenwoningen gebouwd. "Patrimonium" was in 1914 opgericht door orthodox christelijke partijen, ten behoeve van met name gereformeerde arbeiders.

De bebouwing aan deze kant van de straat biedt een meer gevarieerde aanblik door verspringingen in de rooilijn en in het oog springende dwarskappen. Het ontwerp kwam van architect Y. van der Veen.

Woningbouwvereniging "Concordia"

Het gebied ten zuiden van de Radijsstraat werd voor het grootste deel ingevuld door de Rooms Katholieke woningbouwvereniging "Concordia". Deze was in 1919 opgericht en streefde er naar om een complex woningen te bouwen in de buurt van de Heilige Hartkerk aan de Moesstraat en de R.K. scholen aan de Tuinbouwdwarsstraat (zie "Wijkbeschrijving Noorderplantsoenbuurt").

Hier werden evenwijdig aan de Radijsstraat twee straten aangelegd met daartussen een dwarsstraatje. In het plan van Mulock Houwer was hier slechts één straat aangegeven.

De Fruitstraat en de helft van de Ooftstraat werden in 1921-1922 bebouwd, evenals het deel van de Bessemoerstraat tussen de Fruitstraat en de Concordiastraat. Figuur 4 toont de situatie in 1924. De woningen aan de Concordiastraat en de rest van de Ooftstraat werden in 1925 opgeleverd.

Met uitzondering van de bebouwing aan de Bessemoerstraat en die aan de noordzijde van de Concordiastraat zijn de bouwblokken aan de genoemde straten als één geheel ontworpen.

Voor een uitgebreide beschrijving van dit deel van de wijk wordt verwezen naar paragraaf 5.

De noordzijde van de Concordiastraat werd in dezelfde periode met etagewoningen bebouwd. Hier verscheen echter een lange, rechte wand met veel minder variatie, vergelijkbaar met de noordzijde van de Radijsstraat.

De Studentenbuurt

De in 1920 opgerichte socialistische woningbouwvereniging "Samenwerking" kwam in haar oprichtingsjaar met een plan voor de bouw van 123 woningen op het terrein tussen de Moesstraat en het Studentenpad. Hoewel het Rijk hiervoor in juni 1921 al een voorschot verleende, wenste de Minister van Arbeid uiteindelijk toch geen geld te geven omdat hij het plan te duur vond. Er moesten meer woningen in het plan worden opgenomen.

Toen "Samenwerking" in 1924 een gewijzigd plan voor de bouw van 74 beneden- en 78 bovenwoningen indiende, waarvoor drie woningen aan de Moesstraat moesten wijken, kreeg zij wel toestemming en geld.

In 1925 werd begonnen met de bouw van de woningen aan de Vindicatstraat, de Magna Petestraat en de Studentenlaan, namen die opvallend genoeg verwijzen naar het studentenleven en niet naar het socialisme of meer neutrale zaken, zoals bijvoorbeeld fruit. Het complex werd aan de Moesstraat ontsloten via een poortgebouw met woningen (de "Flankeurspoort").

De bouwblokken in de buurt werden als één geheel ontworpen en tellen twee bouwlagen plus kap. De benedenwoningen hebben kleine voortuintjes. Het poortgebouw aan de Moesstraat kreeg in het midden een brede doorgang met een betonnen gewelf. De twee smalle doorgangen aan weerskanten hiervan, waarin zich te toegangen tot de twee bovenwoningen bevonden, werden bij een renovatie in het begin van de jaren '80 afgesloten.

De straten die achter de Flankeurspoort aangelegd werden, volgen niet, zoals aan de andere kant van de Moesstraat en

zoals in het uitbreidingsplan van J.A. Mulock Houwer was aangegeven, het verkavelingspatroon.

De socialistische woningbouwvereniging was een groot voorstander van speeltuinen. Mede hierdoor werd een buurt- en speeltuinvereniging opgericht die in 1931 direct achter het station, op een deel van de landbouwproeftuin, een speeltuin aanlegde.

De jaren '30

Aan de Bessemoerstraat, de Klaas de Vriezestraat en de Mutua Fidesstraat vond in de jaren '30 particuliere woningbouw plaats. Het betrof hier luxere portiekwoningen van twee bouwlagen met kap.

4. ONTWIKKELINGEN NA 1945

Na de Tweede Wereldoorlog vonden er geen ingrijpende wijzigingen in de aanblik van de buurt plaats. In feite was er slechts sprake van enige verdichting.

In de jaren '50 werd op de hoek van de Moesstraat en de Klaas de Vriezestraat een flat gebouwd.

Aan het begin van de jaren '60 werd als onderdeel van het uitbreidingplan Selwerd tussen de Radijsstraat en de Noorderbegraafplaats de Wilgenlaan aangelegd waaraan flats verrezen. Als gevolg van dezelfde uitbreiding verdween ook de landbouwproeftuin aan de Studentenlaan.

De weg die ten zuidwesten evenwijdig aan de Bessemoerstraat liep (de Verlengde Kerklaan) verdween toen enkele jaren later de wijk De Paddepoel werd aangelegd.

De Concordiabuurt werd langzamerhand min of meer ingeklemd tussen nieuwbouw en werd in het begin van de jaren '70 door het ophogen van de spoorlijn (visueel) afgescheiden van de Noorderplantsoenbuurt.

De complexen van de verschillende woningbouwverenigingen raakten meer en meer bewoond door kleine huishoudens en jongeren, met name studenten. Het voorzieningenniveau bleef laag.

5. GEBIEDEN MET (BIJZONDERE) STEDEBOUWKUNDIGE WAARDEN

De Fruitbuurt wordt beschouwd als gebied met bijzondere (stedebouwkundige) waarden. Deze buurt wordt begrensd door de Bessemoerstraat in het westen, de Klaas de Vriezestraat en de spoorlijn Groningen-Roodeschool in het zuiden, de Concordiastraat in het noorden en de Moesstraat in het oosten. Het gaat om een complex volkswoningen, bestaande uit delen met eengezinswoningen (1 bouwlaag hoog) en met etagewoningen (in totaal 2 bouwlagen hogen).

Het complex was één van de eerste projecten van de in 1919 opgerichte Rooms Katholieke woningbouwvereniging "Concordia" en werd vanaf 1921 in twee delen gebouwd naar een ontwerp van architect A.Th. van Elmpt:

Deel I: Fruitstraat en helft Ooftstraat (1921)

Deel II: Concordiastraat z.z. en helft Ooftstraat (1925)

Deel I is zowel wat de ruimtelijke organisatie betreft als de architectuur markant van opzet. In de opzet van de buurt is het oorspronkelijke verkavelingspatroon als uitgangspunt genomen. Dit patroon is schuin georiënteerd op de Moesstraat en dit zet zich aan de overzijde van de spoorlijn voort.

De relatief nauwe Fruitstraat met de aan de zuidzijde daarvan gelegen wand van etagewoningen verbreedt zich halverwege aan de noordzijde. De twee bouwlagen hoge bebouwing maakt op dit punt plaats voor eengezinswoningen, waarvan de kappen enigszins oversteken. Ter plaatse van de verbreding zijn beplantingen aangebracht. Oorspronkelijk had de straat een veel groener karakter dan tegenwoordig. Door de vele perken en hagen was er zelfs sprake van een tuindorp-achtig karakter.

De vormgeving van zowel de lage als hoge bebouwing kreeg een sterk plastisch en organisch karakter. Dit komt tot uiting in het gevarieerd gebruik van verschillende kapvormen, topgevels en portiekvormen. Desondanks is de opzet sterk planmatig.

Deel II is in de Ooftstraat identiek als deel I.

De Concordiastraat zuidzijde kent een zelfde ruimtelijke organisatie als de noordzijde van de Fruitstraat, maar de twee bouwlagen hoge bebouwing is aanmerkelijk vlakker van architectuur.

De bebouwing is vanuit geschakelde plattegronden in stroken opgetrokken in bruinrode baksteen. Het muurwerk is aan de bovenzijde van reliëfmetselwerk voorzien.

Het complex is eind jaren zeventig/begin jaren tachtig gerenoveerd.

Het complex wordt aan de noordzijde afgesloten door de bebouwing aan de noordkant van de Concordiastraat. Deze bestaat uit etagewoningen en vormt een lange, rechte wand met veel minder variatie, vergelijkbaar met de noordzijde van de Radijsstraat.

LITERATUUR

Hofman, B.J., De geschiedenis van de noordelijke stadswijken (Tuinwijk, Oranjewijk, Selwerd, Paddepoel), Martini, Groningen, 1986

Kooij, P., Groningen 1870-1914; sociale verandering en economische ontwikkeling in een regionaal centrum, Van Gorcum, Assen/Maastricht, 1987